

Ptice kot zajedalci //Davorin Tome

1: Kukavica (*Cuculus canorus*) v eni gnezditveni sezoni podtakne v tuja gnezda več kot 20 svojih jajc. Pri tako velikem razmnoževalnem potencialu zadostuje že, da pretentata le vsako tretjo, četrto, ali morda celo peto ptico.
foto: Peter Buchner

2: Mladič kukavice je iz gnezda šmarnice (*Phoenicurus ochruros*) »odstranil« vsa jajca in si zagotovil popolno oskrbo, ki mu jo dajejo krušni starši.
foto: Dominik Bombek

3: Pravkar izvaljena mladiča liske (*Fulica atra*). Čeprav iz istega gnezda, je njuna biološka mati morebiti različna. Samice si medsebojno podtikajo jajca.
foto: Milan Vogrin

4: Jajca si medsebojno podtikajo tudi škorci (*Sturnus vulgaris*). V raziskavi, ki so jo naredili v Angliji, so ugotovili, da je vsako četrto gnezdo vsebovalo jajca vsaj dveh samic.
foto: Dušan Klenovšek

Zajedalstvo je v naravi kar poznan in precej razširjen odnos med dvema ali več živimi bitji. Že če se omejimo samo na nadloge, ki nas, opazovalce ptic ali nabitralce gob in kostanja, občasno zajedajo, jih lahko najdemo kar precej: od klopotov, komarjev, obadov in pijavk, ki nas napadajo na vidnih mestih, do glist, za katere izvemo bolj posredno. Za ta naravni odnos je značilno, da ima eden izmed udeležencev, zajedalec, od njega korist, drugi, gostitelj, pa večjo ali manjšo škodo. Zaradi tako močno in jasno ločene opredelitve med škodo na eni in koristjo na drugi strani zajedalstvo štejemo za eno izmed oblik plenilstva, pač s svojimi značilnostmi.

Kukavica (*Cuculus canorus*) je med našimi pticami pravi posebnec. Posebnost, ki jo imam v mislih, gotovo poznate, saj se o njej učimo že v osnovni šoli. Namesto da bi si gnezdo zgradila sama in v njem sama tudi vzredila svoje mladiče, skrb nad potomstvom raje prepusti kakšni drugi ptici. Pri nas je to pogosto kakšna izmed trstnic, pastiric, taščica, stržek in še bi lahko našteval, saj prav izbirična pri tem ni. In če pogledamo na njeno početje z očmi raziskovalca, ki si skuša vsako opažanje podrobno razložiti, lahko podtikanje jajc v tuja gnezda označimo za šolski primer zajedalstva, saj ima pri tem kukavica korist, druga vrsta pa škodo. Seveda, mlada kukavica v gnezdu ne zajedaja krušnih staršev, tako kot komar ali obad, kar dobro pa se okorišča z njihovim delom. Še ko se razvija v jajcu, »krade« toploto njihovih teles, kasneje pa sploh, saj požre prav vso hrano, ki jo samec in samica prineseta. Ker torej zajedaja le dobrine, ki so namenjene zarodu in ne odraslim osebkom, jo imenujemo zarodni zajedalec. In škoda na drugi strani? Krušni

starši ostanejo brez svojih potomcev, torej niso izpolnili svojega poslanstva na planetu, nadaljevanja vrste. Načeloma lahko gostiteljska vrsta zaradi tega tudi izumre, čeprav resnici na ljubo takšnih primerov ne poznamo.

Kar težko si je predstavljati, kako se je odnos med ptico zajedalko in ptico gostiteljico sploh razvil. Tako ena kot druga stran sta namreč polni zvijač, s katerimi skušata pretentati nasprotnico. Da bi zakrila prevaro, je jajce, ki ga podtakne kukavica, tako po barvi in vzorcu precej podobno jajcu, ki ga leže gostiteljica. In ker je paleta vrst-gostiteljic precejšnja, vsaka pa ima po svoje obarvana jajca, ležejo kukavice po vzorcu in barvi zelo različna jajca. Čeprav ptica gostiteljica ne zna šteti, vsaj v smislu, kot pojmuje moštvo, pa se dobro zaveda števila jajc v svojem gnezdu. Da ne bi česa posumila, kukavica, preden podtakne svoje jajce, enega iz gnezda običajno odstrani. Ko pa se zajedalka izvali, je vseh previdnosti krušnih staršev konec. Kljub

temu da mlada kukavica pred njihovimi očmi pomeče iz gnezda vsa preostala jajca in da jim že v nekaj dneh zraste precej prek glave, jo neutrudno hranijo do konca. Tožeče oglašanje lačnega mladiča ima očitno takšno moč, da pred njo zbledi vsaka previdnost.

Zakaj je pri kukavicah prišlo do tako tveganega načina gnezdenja? Navsezadnje velik del zajedalskih jajc ptice tudi odkrijejo in izločijo, ali pa zajedena gnezda zapustijo in raje naredijo nova. Morda se del resnice skriva v tem, da je zaradi številnih ptic spomladi prostor z gnezdi precej zaseden in da je novega težko najti. Bolj verjetno pa je, da se je vrsta kratko malo znašla in preložila zahtevno opravilo vzreje mladičev na pleča druge vrste, hkrati pa s tem zapolnila še neizkoriščeno nišo, neizkoriščen način preživetja, in tako povečala pestrost ter stabilnost v naravi, kar koristi vsem. S posebno prilagoditvijo pa je tudi zmanjšala dejansko tveganje za svoj zarod. Ker se ji ni treba truditi z valjenjem in hranjenjem, kukavica privarčuje toliko energije, da namesto štirih do osmih jajc, kolikor jih ležejo podobno velike ptice pri nas, podtakne v tuja gnezda več kot 20 svojih jajc. Pri tako velikem razmnoževalnem potencialu pa zadostuje že, da pretenta le vsako tretjo, četrto ali morda celo peto ptico.

Okoli en odstotek vseh vrst na svetu je osvojilo zajedalski način razmnoževanja. Poleg številnih vrst iz družine kukavic (*Cuculidae*) sta skoraj povsem zajedalski tudi skupina afriških medosledcev (*Indicatoridae*) in skupina ameriških kravarjev (*Molothrus* spp.), v nekaterih drugih skupinah pa se je umetnost zajedanja v tuja gnezda razvila le pri posameznih vrstah. Kakor kažejo raziskave, pa lahko, ne tako redko, v naravi zasledimo tudi zajedalstvo znotraj iste vrste, ko samica leže nekaj jajc v svoje, preostale pa v gnezda svojih vrstnic. O dejanski razširjenosti takšnega načina razmnoževanja med pticami je sicer težko go-

voriti, saj so podtaknjena jajca podobna originalnim »kot jajce jajcu«, kar gotovo pomeni precejšnjo težavo pri raziskavah tega fenomena. Pojav je še posebej pogost pri racah, goseh in tukalich, na primer pri zelenonogi tukalici (*Gallinula chloropus*), ne tako neznan pa je tudi pri pevkah, ponirkih, kurah in golobih. Med ljudmi najbolj poznana ptica, pri kateri so odkrili tovrstno zajedanje, je škorec (*Sturnus vulgaris*). V raziskavi, ki so jo naredili v Angliji, so ugotovili, da je vsako četrto gnezdo vsebovalo jajca vsaj dveh samic. Med opazovanjem zarodnega zajedanja pri ameriški skalni lastovki (*Petrochelidon pyrrhonota*) pa so raziskovalci odkrili še eno zanimivost. Nekaj samic je svoja jajca prineslo v sosedino gnezdo kar v kljunu.

Danes si v krogu ornitologov deležen precej mrkih pogledov, če priznaš, da si spomladi stikal za gnezdi in dnevno opazoval, kaj se je v njih dogajalo. Rekreativna te vrste morda res ni najbolj priporočljiva, še posebej če bi radi živeli z mislijo, da ste pravi naravovarstvenik. Če pa vas radovednost le preveč žene, bodite pozorni na gnezda, v katerih se prek noči pojavita dve novi jajci. To je najzanesljivejše znamenje, kar jih je na voljo na terenu, da je bilo eno izmed obeh podtaknjeno. ●